

EKSTERNA MATURA
za učenike/ce osnovne škole

VODIČ ZA NASTAVNI PREDMET
GEOGRAFIJA/ZEMLJOPIS

Stručni tim:

Fahrudin Bičo, prof.

Narcis Hadžiabdić, prof. i Nisveta Njemčević, prof.

Decembar/Prosinac, 2013. godine

SADRŽAJ

UVOD	4
1. OPĆI/OPŠTI CILJEVI ISPITA I ISHODI ZNANJA	4
1.1. Obrazovni ishodi	5
2. STRUKTURA VODIČA I STRUKTURA TESTA	8
3. UPUTSTVA ZA TESTIRANJE	9
4. PREGLED NASTAVNIH JEDINICA PO TEMATSKIM CJELINAMA	10
4.1. Opća/Opšta fizička i društvena geografija/zemljopis (VI razred)	10
4.2. Geografija/Zemljopis Evrope/Europe (VII razred)	11
4.3. Geografija/Zemljopis vanevropskih/vaneuropskih kontinenata (VIII razred)	12
4.4. Geografija/Zemljopis Bosne i Hercegovine (IX razred)	12
5. PRIMJER PITANJA PO TEMATSKIM CJELINAMA	13
6. PRIMJER URAĐENOG TESTA	20
7. LITERATURA	23

UVOD

Geografija/Zemljopis je na Eksternoj maturi izborni predmet. Vodič za Eksternu maturu iz geografije/zemljopisa je dokument ispita kojim se jasno opisuje šta će se i kako ispitivati na Eksternoj maturi iz ovog predmeta. Vodič sadrži sve potrebne informacije i detaljna pojašnjenja o obliku i sadržaju ispita. Njime se jasno određuje šta se od učenika očekuje na ispitu. Vodič je usklađen s odobrenim Nastavnim planom i programom za geografiju/zemljopis u osnovnim školama Kantona Sarajevo. Ovaj predmetni Vodič iz geografije/zemljopisa namijenjen je učenicima/ama koji su kao predmet za polaganje izabrali geografiju/zemljopis. Sadržaji koji su odabrani za ispitivanje i provjeravanje na Eksternoj maturi sadrže najvažnije programske sadržaje iz geografije/zemljopisa, koje su učenici/e u toku redovne nastave usvajali u 6., 7., 8. i 9. razredu.

1. OPĆI/OPŠTI CILJEVI ISPITA I ISHODI ZNANJA

Opći/Opšti ciljevi ispita su opća/opšta očekivanja onoga šta učenik mora ostvariti u predmetnom području. Cilj mature je eksterna provjera i vrednovanje znanja, vještina i sposobnosti koje su učenici/e stekli tokom devetogodišnjeg osnovnog obrazovanja na osnovu Nastavnih planova i programa.

Na temelju nastave geografije/zemljopisa, na završetku osnovno-školskog obrazovanja učenici/e trebaju:

- objasniti osnovna prirodno-geografska obilježja planete Zemlje (oblik, veličinu i građu Zemlje, položaj Zemlje u Sunčevom sistemu i kretanja Zemlje te međusobnu povezanost prirodnih i društvenih elemenata)
- poznavati načine predstavljanja Zemljine površine i obilježja geografskih karata
- razviti sposobnost orijentacije i upotrebe geografskih karata
- poznavati prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja svijeta
- razumjeti globalne procese i različitosti u savremenom svijetu
- razumjeti složenu regionalno-geografsku problematiku i procese ujedinjavanja Evrope/Europe
- analizirati prirodno-geografska i društveno-geografska obilježja Bosne i Hercegovine, složenost i važnost njenog položaja
- razumjeti složenu regionalno-geografsku problematiku Bosne i Hercegovine
- razviti nacionalnu svijest, ljubav prema domovini i zavičaju te toleranciju prema različitim rasama, narodima, vjerama i kulturama
- razviti ekološku svijest, odgovoran odnos prema prirodnoj i kulturnoj baštini te djelovanje na zaštiti prirode, a time i čovjeka
- razviti sposobnost samostalnog korištenja geografskih izvora i literature (atlasa, karata, statističkih materijala, grafičkih prikaza, slika, članaka)
- razviti geografsko mišljenje i povezivanje te sposobnost uočavanja pojava i procesa u prostoru i vremenu te interes za stalno praćenje geografske stvarnosti u zemlji i svijetu te potrebu za samostalnim učenjem.

1.1. Obrazovni ishodi

Obrazovni su ishodi poželjni rezultati obrazovnog procesa, odnosno opisi onoga šta učenik/ca treba znati i razumjeti na kraju određenog obrazovnog ciklusa.

TEMA	OBRAZOVNI ISHODI
1. UVOD U GEOGRAFIJU	<ul style="list-style-type: none">➤ znati definisati geografiju kao nauku, razlikovati njene grane i discipline
2. NEBO (KOSMOS) I NEBESKA (KOSMIČKA) TIJELA	<ul style="list-style-type: none">➤ definisati osnovne pojmove o Svemiru➤ da poznaje Sunčev sistem i položaj Zemlje u njemu
3. GEOGRAFSKA MREŽA I KOORDINATE	<ul style="list-style-type: none">➤ znati razlikovati paralele od meridijana i prepoznati ih na geografskoj karti➤ razlikovati geografsku širinu i dužinu na geografskoj karti
4. KRETANJA ZEMLJE	<ul style="list-style-type: none">➤ razumjeti i objasniti posljedice Zemljinog dvojakog kretanja➤ razlikovati pojmove Zemljina rotacija, Zemljina revolucija, ravnodnevnica, povratnik, polarnik, toplotni pojasevi➤ odrediti (na crtežu) smjer rotacije i položaj Zemlje u različita godišnja doba➤ znati navesti trajanje rotacije i revolucije➤ znati navesti posljedice rotacije i revolucije te osnovna obilježja toplotnih pojaseva➤ znati navesti datume početka godišnjih doba
5. PREDSTAVLJANJE ZEMLJINE POVRŠINE	<ul style="list-style-type: none">➤ znati razlikovati pojmove: geografska karta, topografska karta, globus, atlas➤ znati prepoznati koji se sadržaji na geografskim kartama prikazuju bojom, kartografskim znacima i natpisima➤ znati navesti primjere primjene geografskih karata u svakodnevnom životu➤ prepoznati na primjerima vrste geografskih karata prema sadržaju
6. LITOSFERA – ČVRSTI (STJENOVITI, KAMENITI) OMOTAČ ZEMLJE	<ul style="list-style-type: none">➤ razumjeti slojevitost Zemljine građe i sastav kore➤ znati objasniti razvoj Zemlje tokom geološke prošlosti➤ razlikovati osnovne oblike reljefa➤ znati imenovati kontinente
7. ATMOSFERA – ZRAČNI (VAZDUŠNI) OMOTAČ ZEMLJE OSNOVNI TIPOVI KLIME NA ZEMLJI	<ul style="list-style-type: none">➤ znati razlikovati pojmove vrijeme, klima, atmosfera, troposfera, ciklon, anticiklon➤ nabrojati najzastupljenije gasove u zračnom omotaču➤ znati značaj atmosfere za život na Zemlji➤ analizirati klimatske faktore i elemente i njihovu međuzavisnost➤ razlikovati vrijeme i klimu i klimatske tipove na Zemlji
8. HIDROSFERA – VODENI OMOTAČ ZEMLJE	<ul style="list-style-type: none">➤ razumjeti značaj vode za život na Zemlji➤ razlikovati vrste voda➤ definisati osnovne pojmove vezane za Svjetski okean i vode na kopnu➤ prepoznati na geografskoj karti i imenovati okeane
9. BIOSFERA – BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVIJET NA ZEMLJI	<ul style="list-style-type: none">➤ razumjeti zonalnost biljnog i životinjskog svijeta➤ definisati osnovne biogeografske oblasti na Zemlji
10. DEMOGEOGRAFSKE ODLIKE NA ZEMLJI	<ul style="list-style-type: none">➤ znati objasniti uticaj prirodnih i društvenih uslova na raspored stanovništva➤ razlikovati prirodnu i prostornu pokretljivost stanovništva i posljedice tih kretanja➤ znati opisati strukture stanovništva (polna, starosna/dobna, rasna, religijska/vjerska, itd)➤ razlikovati pojmove natalitet, mortalitet i prirodni priraštaj

11. PROIZVODI LJUDSKE DJELATNOSTI NA ZEMLJI	<ul style="list-style-type: none"> ➤ razlikovati tipove naselja i uslove nastanka ➤ razlikovati privredne djelatnosti i njihovu zavisnost od prirodnih i društvenih uslova
12. EVROPA/EUROPA– OPĆE ODLIKE	<ul style="list-style-type: none"> ➤ znati objasniti geografski položaj Evrope ➤ navesti i prepoznati planinske sisteme i nizije ➤ znati prepoznati na geografskoj karti evropska mora, najveće poluotoke/poluostrva, otoke/ostrva, zaljeve/zalive, morske prolaze ➤ znati nabrojati evropske slivove i najvažnije rijeke te ih prepoznati na geografskoj karti ➤ znati objasniti klimatske oblasti u Evropi - tipove klima u Evropi ➤ znati navesti osnovne karakteristike biljnih i životinjskih zajednica Evrope ➤ znati objasniti različite strukture evropskog stanovništva ➤ razumjeti intregacione procese u Evropi ➤ znati značaj EU i njena osnovna obilježja
13. JUŽNA EVROPA/EUROPA	<ul style="list-style-type: none"> ➤ znati objasniti geografski položaj Južne Evrope ➤ znati objasniti osnovne prirodne karakteristike Južne Evrope ➤ znati objasniti različite strukture stanovništva Južne Evrope ➤ razumjeti saobraćajni i turistički značaj Južne Evrope
14. REGIONALNA PODJELA EVROPE/EUROPE	<ul style="list-style-type: none"> ➤ znati objasniti koje regije se izdvajaju u Evropi ➤ znati glavne gradove evropskih država
15. AZIJA – OPĆE ODLIKE	<ul style="list-style-type: none"> ➤ znati obrazložiti geografski položaj Azije ➤ znati analizirati horizontalnu i vertikalnu razuđenost kontinenta ➤ znati razlikovati klimatske tipove ➤ prepoznati veće vodene tokove, poluotoke/poluostrva, otoke/ostrva i zaljeve/zalive na karti ➤ znati analizirati različite strukture stanovništva ➤ znati izdvojiti regionalne cjeline
16. AFRIKA– OPĆE ODLIKE	<ul style="list-style-type: none"> ➤ znati obrazložiti geografski položaj Afrike ➤ znati analizirati horizontalnu i vertikalnu razuđenost kontinenta ➤ znati objasniti značaj većih vodenih tokova i jezera ➤ znati analizirati različite strukture stanovništva ➤ znati izdvojiti regionalne cjeline na osnovu njihovih prirodnih i društvenih karakteristika
17. AMERIKA– OPĆE ODLIKE	<ul style="list-style-type: none"> ➤ znati obrazložiti geografski položaj Amerike ➤ znati objasniti podjelu Amerike i prepoznati je na geografskoj karti ➤ znati navesti karakteristike reljefa ➤ znati razlikovati klimatske zone ➤ znati objasniti značaj većih vodenih tokova i jezera ➤ znati analizirati sastav stanovništva
18. AUSTRALIJA I OKEANIJA– OPĆE ODLIKE	<ul style="list-style-type: none"> ➤ znati obrazložiti geografski položaj Australije i Okeanije ➤ znati pokazati i imenovati ostrvske/otočne skupine Okeanije – osnovna podjela ➤ znati navesti karakteristike reljefa kontinenta ➤ znati razlikovati klimatske zone ➤ znati objasniti značaj većih vodenih tokova i jezera ➤ znati navesti karakterističan biljni i životinjski svijet ➤ znati sastav stanovništva
19. UVODNI DIO - BIH	<ul style="list-style-type: none"> ➤ znati imenovati i opisati historijske/povijesne faze teritorijalnog razvoja Bosne i Hercegovine ➤ znati objasniti samostalnost, nezavisnost i suverenost Bosne i Hercegovine ➤ znati odrediti geografski položaj Bosne i Hercegovine ➤ znati objasniti državnu granicu, veličinu i uređenje BiH

<p>20. PRIRODNE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ razlikovati reljefne cjeline Bosne i Hercegovine ➤ znati objasniti uticaj klimatskih faktora na klimu Bosne i Hercegovine ➤ prepoznati tipove klime i njihove odlike ➤ uočiti i objasniti razlike između pojedinih tipova klime ➤ imenovati veće rijeke Bosne i Hercegovine i razvrstati ih po slivovima ➤ razlikovati jezera po načinu postanka i položaju ➤ imenovati najveća jezera i močvare u Bosni i Hercegovini ➤ izlaz na more
<p>21. DRUŠTVENE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ znati demografske karakteristike Bosne i Hercegovine ➤ razlikovati naselja po veličini, vrsti, tipu i funkciji ➤ tumačiti grafikone, tabele, dijagrame ➤ znati nabrojati vrste turizma u Bosni i Hercegovini i imenovati najvažnija turistička odredišta
<p>22. REGIJE BOSNE I HERCEGOVINE</p>	<ul style="list-style-type: none"> ➤ nabrojati i imenovati na geografskoj karti prirodno-geografske regije i njihove glavne nodalno –funkcionalne centre

2. STRUKTURA VODIČA I STRUKTURA TESTA

Osnovna namjena Vodiča je pružanje mogućnosti učenicima da na jednom mjestu, u obliku ispitnih pitanja, dobiju materijal koji uključuje sve bitne elemente iz Nastavnog plana i programa. Nastavni plan i program za devetogodišnje osnovno obrazovanje i odobreni udžbenici su osnova za izradu Vodiča. Vodič sadrži sve potrebne informacije o sadržaju i obliku ispita, primjere pitanja, uputstva za testiranje kao i literaturu koja je korištena pri izradi Vodiča. Nastavno gradivo iz geografije/zemljopisa za osnovnu školu podijeljeno je na četiri oblasti (područja).

Tabelom je data zastupljenost sadržaja u strukturi testa

Redni broj	Područje	Zastupljenost sadržaja %	Broj zadataka
1.	Opća/Opšta fizička i društvena geografija/zemljopis (VI razred)	30 %	3
2.	Geografija/Zemljopis Evrope (VII razred)	20 %	2
3.	Geografija/Zemljopis vanevropskih kontinenata (VIII razred)	20 %	2
4.	Geografija/Zemljopis Bosne i Hercegovine (IX razred)	30 %	3

Tipovi zadataka

Ispit sadrži različite tipove zadataka zatvorenog i otvorenog tipa.

ZADACI ZATVORENOG TIP A

- zadaci višestrukog izbora
- zadaci povezivanja i sređivanja
- zadaci redanja

ZADACI OTVORENOG TIP A

- zadaci dopunjavanja
- zadaci kratkih odgovora

Grafički prilozi i karte sastavni su dijelovi testa.

3. UPUTSTVA ZA TESTIRANJE

Ispit iz predmeta će se održati u isto vrijeme, pod jednakim uslovima i na isti način za sve učenike/ce koji pristupe Eksternoj maturi. Ispit traje 90 minuta.

Vrednovanje zadataka:

- Ukupan broj bodova finalnog testa je 10 bodova.
- Maksimalan broj bodova za svaki zadatak je 1 bod.
- Zadatak može da se sastoji od jednog ili dva dijela.
- Svaki dio zadatka se boduje.
- Ako jedan zadatak sadrži 2 dijela, onda se svaki tačni/točni dio boduje sa 0,50, a za cijeli tačan/točan odgovor izračunava se $(2 \times 0,50) = 1$ bod.
- Ako jedan zadatak sadrži 1 dio, onda se tačan/točan odgovor boduje 1 bodom.

Dodatno, uz svaku vrstu zadataka priložena je uputa za rješavanje. Čitanje ovih uputa je bitno jer je u njima naznačen i način obilježavanja tačnih/točnih odgovora. Treba paziti da rad bude pregledan i čitak.

Zadatak će se vrednovati sa 0 bodova ako je:

- netačan/netočan,
- zaokruženo više ponuđenih odgovora, a traži se jedan ili dva (bez obzira što je među obilježenim i tačan/točan odgovor),
- nečitko i nejasno napisan.

Dozvoljeni pribor: grafitna olovka, gumica i hemijska/kemijska olovka.

Učenikov rad u finalnoj varijanti mora biti napisan (neizbrisivom) hemijskom/kemijskom olovkom plave boje.

Nakon rješavanja testa provjeriti odgovore.

Nije dozvoljeno:

- lažno predstavljanje,
- ometanje drugih učenika,
- prepisivanje,
- upotreba mobilnih telefona i drugih elektronskih uređaja,
- upotreba korektora,
- upotreba udžbenika i atlasa.

4. PREGLED NASTAVNIH JEDINICA PO TEMATSKIM CJELINAMA

Napomena:

Učenici/e koji su kao predmet polaganja na Eksternoj maturi izabrali geografiju/zemljopis, vodit će se isključivo sljedećim popisom **NASTAVNIH TEMA** (Nastavnih jedinica) u okviru kojih je **detaljno (kosim i boldiranim slovima)** predstavljeno šta se očekuje od učenika/ca da znaju na kraju osnovnog obrazovanja iz nastavnog predmeta geografija/zemljopis, kako se ne bi jedinice tj. lekcije učile u cjelosti već isključivo ono što je naglašeno kosim (*italic*) slovima.

Primjer:

- vode Azije – najduže i najznačajnije rijeke (slivovi kojima pripadaju) i najveća jezera - prepoznati na karti

znati pobrojati (sliv Arktičkog okeana: Ob, Jenisej, Lena; sliv Tihog okeana: Amur, Hoangho/Žuta rijeka, Jangcekjang, Mekong; sliv Indijskog okeana: Gang, Bramaputra, Ind, Eufrat i Tigris (Šat el Arab); zatvoreni sliv/sliv bez otjecanja u Svjetski okean: Ural, Amu Darja, Sir Darja, Tarim) – znati prepoznati na karti

znati pobrojati (Kaspijsko j., Aralsko j., Balhaško j., Bajkalsko j. i Mrtvo more) – znati prepoznati na karti

Ovaj primjer učenicima/ama treba biti smjernica za pripremanje gradiva iz ostalih NASTAVNIH TEMA (Nastavnih jedinica) koje su navedene u ovom Vodiču.

NASTAVNE TEME (Nastavne jedinice) – 6. razred / 2 sata sedmično

1. UVOD U GEOGRAFIJU (Objekat, predmet, zadaci geografije; Podjela geografije)

-definicija geografije, ime geografija, utemeljivač geografije, osnovna podjela geografije, prirodna i društvena nauka, prirodna i geografska sredina- definicije

2. NEBO (KOSMOS) I NEBESKA (KOSMIČKA) TIJELA (Osnovne predstave o Kosmosu i kosmičkim tijelima; Sunce i Sunčev sistem; Zemlja u Sunčevom sistemu; Zemlja – oblik i veličina)

- pojam nebo, pojam Svemir (Kosmos, Vasiona), pojam galaktika (galaksija) – naziv i oblik naše galaktike (galaksije), vrste nebeskih tijela – osnovna podjela, pojam svjetlosna godina - definicija, pojam Sunčev sistem, redosljed planeta Sunčevog sistema, prirodni satelit Mjesec – faze ili mijene (znati pobrojati), Zemlja – oblik, veličina (površina, obim i prečnik)

3. GEOGRAFSKA MREŽA I KOORDINATE (Geografska mreža; Paralele ili uporednici; Meridijani ili podnevnici; Geografska širina; Geografska dužina; Nadmorska visina)

-geografska mreža - definicija, definicija paralele (uporednici) – nazivi osnovnih paralela, definicija meridijani (podnevnici) – naziv početnog meridijana, definicija geografska širina, definicija geografska dužina, definicija nadmorska visina

4. KRETANJA ZEMLJE

a) PRIVIDNO KRETANJE SUNCA I STVARNO ROTIRANJE ZEMLJE (Rotacija Zemlje; Posljedice rotacije Zemlje)

- definicija rotacija Zemlje, smjer i vrijeme trajanja rotacije Zemlje, posljedice Zemljine rotacije – osnovna obilježja (znati pobrojati)

b) GODIŠNJE OBILAŽENJE ZEMLJE OKO SUNCA (Revolucija Zemlje – obilaženje Zemlje oko Sunca; Posljedice revolucije Zemlje)

- definicija revolucija Zemlje, ekliptika - definicija, vrijeme trajanja revolucije, posljedice Zemljine revolucije (godišnja doba – položaj Zemlje i početak godišnjih doba, nejednako trajanje dana i noći – ravnodnevnica, kratkodnevnica i dugodnevnica, toplotni pojasevi – nazivi i osnovna obilježja)

5. PREDSTAVLJANJE ZEMLJINE POVRŠINE (Globus; Razmjera i razmjernik; Geografska karta)

- globus, plan i geografska karta (definicije), vrste geografskih karata prema sadržaju, pojam atlas, boje i osnovni kartografski znaci na karti, pojam razmjera (mjerilo) – osnovna podjela

6. LITOSFERA – ČVRSTI (KAMENITI, STJENOVITI) OMOTAČ ZEMLJE (Unutrašnja građa Zemlje; Sastav zemljine kore; Razvoj Zemlje kroz geološka razdoblja; Izgled površine Zemlje)

- **litosfera – definicija, osnovni dijelovi unutrašnje građe Zemlje, vrste stijena i najpoznatiji primjeri istih, geološka razdoblja (znati pobrojati), osnovni reljefni oblici – znati pobrojati i njihova osnovna obilježja, imenovati kontinente i prepoznati ih na karti**

7. ATMOSFERA – ZRAČNI OMOTAČ ZEMLJE (Atmosfera – gasoviti omotač Zemlje; Sastav atmosfere; Podjela atmosfere). **OSNOVNI TIPOVI KLIME NA ZEMLJI** (Tople klime u žarkom pojasu; Klime umjerenih pojaseva; Klime polarnih pojaseva)

- **vrijeme i klima (definicije), atmosfera – definicija i njeni osnovni dijelovi, troposfera – osnovna obilježja, gasovi i primjese u atmosferi (znati pobrojati i njihov omjer), klimatski elementi i faktori, ciklon i anticiklon (definicije), značaj atmosfere za život, klimatski tipovi na Zemlji – rasprostranjenost i osnovna obilježja**

8. HIDROSFERA – VODENI OMOTAČ ZEMLJE (Opće odlike hidrosfere; Kruženje vode u prirodi; Svjetski okean; Jedinstvo i podjela Svjetskog okeana; Kopnene vode)

- **hidrosfera - definicija, vrste voda – osnovna podjela, kruženje vode u prirodi – osnovna obilježja, Svjetski okean – dijelovi: okean, more - podjela, zaljevi/zalivi, moreuzi/prolazi, kanali (definicije), imenovati okeane i najpoznatija mora i prepoznati ih na karti, salinitet - definicija, kretanje Svjetskog okeana – osnovna podjela (znati pobrojati), kopnene vode- osnovna podjela (znati pobrojati), značaj vode za život**

9. BIOSFERA – BILJNI I ŽIVOTINJSKI SVIJET NA ZEMLJI (Biosfera - pojam i podjela)

- **biosfera - definicija, biogeografske oblasti – osnovna podjela po toplotnim pojasevima, florno-faunističke zone u okviru biogeografskih oblasti – osnovna podjela u okviru toplotnih pojaseva**

10. DEMOGEOGRAFSKE ODLIKE NA ZEMLJI (Naseljeni prostori na Zemlji – ekumena; Porast svjetskog stanovništva; Struktura stanovništva; Rasna i jezička raznolikost svjetskog stanovništva)

- **ekumena i anekumena (definicije), broj stanovnika na planeti Zemlji, natalitet, mortalitet i prirodni priraštaj/prirast (definicije) , migracije – definicija i osnovne vrste, pojam strukture stanovništva – osnovna podjela i osnovna obilježja (spolna/polna, dobna/starosna, rasna, jezička, etnička, vjerska/religijska/konfesionalna...)**

11. PROIZVODI LJUDSKE DJELATNOSTI NA ZEMLJI (Naselja i tipovi naselja na Zemlji; Urbanizacija; Privreda i privredne djelatnosti)

- **tipovi naselja i osnovna obilježja, urbanizacija i stepen urbanizacije (definicije), pojam privreda –osnovna podjela na četiri privredna sektora, pripadnost privrednih djelatnosti po sektorima**

NASTAVNE TEME (Nastavne jedinice) – 7. razred / 2 sata sedmično

12. EVROPA/EUROPA – OPĆE ODLIKE (Geografski položaj, granice i veličina; Prirodno-geografske odlike – reljef, klima, vode, biljni i životinjski svijet; Društveno-geografske odlike – stanovništvo i privreda; Evropska unija)

- **ime Evropa, geografski položaj Evrope i najveći i najznačajniji otoci (ostrva), poluotoci (polustrva), okeani i mora, zaljevi/zalivi i prolazi, granice Evrope (prema Aziji i Africi), veličina – prostorni obuhvat Evrope, reljef Evrope – najveće i najpoznatije nizije, visoravni i planine (prepoznati na karti), klima Evrope – osnovni klimatski tipovi u Evropi i njihova rasprostranjenost i obilježja (prepoznati na karti), vode Evrope – najduže i najznačajnije rijeke - slivovi kojima pripadaju i najveća jezera (prepoznati na karti), biljni i životinjski svijet Evrope – osnovne florno-faunističke zone (prepoznati na karti), stanovništvo Evrope – broj stanovnika, raspored stanovnika – gustina naseljenosti i osnovne strukture stanovništva, privreda Evrope – zaposlenost po sektorima, Evropska unija– osnovne karakteristike (nastanak, članice, ciljevi i slobode EU, sjedište)**

13. JUŽNA EVROPA/EUROPA (Definicija prostora; Jugoistočna Evropa/Europa – prirodno-geografske i društveno-geografske odlike)

- **prostor koji obuhvata regija Južna Evropa (prepoznati na karti), Jugoistočna Evropa – definisati prostor (prepoznati na karti), reljef, klima i vode (osnovne karakteristike, prepoznati na karti), stanovništvo – osnovne strukture stanovništva**

14. REGIONALNA PODJELA EVROPE/EUROPE (Regije – osnovna podjela, države u okviru njih i glavni gradovi)
- osnovna podjela Evrope na regije i države u okviru regija (znati pobrojati regije i prepoznati na karti) i njihovi glavni gradovi

NASTAVNE TEME (Nastavne jedinice) – 8. razred / 1 sat sedmično

REGIONALNA GEOGRAFIJA/ZEMLJOPIS VANEVROPSKIH/VANEUROPSKIH KONTINENATA – OPĆE ODLIKE
(Geografski položaj, granice i veličina; Prirodno-geografske odlike – reljef, klima i vode – osnovne karakteristike; Društveno-geografske odlike – stanovništvo; Regionalna podjela)

15. AZIJA – OPĆE ODLIKE

16. AFRIKA – OPĆE ODLIKE

17. AMERIKA – OPĆE ODLIKE

18. AUSTRALIJA S OKEANIJOM – OPĆE ODLIKE

- ime navedenih kontinenata, geografski položaj navedenih kontinenata i njihovi najveći i najznačajniji otoci (ostrva), poluotoci (polustrva), okeani i mora, zaljevi/zalivi i prolazi (prepoznati na karti), granice navedenih kontinenata sa susjednim kontinentima (prepoznati na karti), veličina – prostorni obuhvat navedenih kontinenata, reljef navedenih kontinenata – najveće i najpoznatije nizije, visoravni, planine i pustinje (prepoznati na karti), klima navedenih kontinenata – osnovni klimatski tipovi i njihova rasprostranjenost i obilježja (prepoznati na karti), vode navedenih kontinenata – najduže i najznačajnije rijeke - slivovi kojima pripadaju i najveća jezera (prepoznati na karti), stanovništvo navedenih kontinenata – broj stanovnika, raspored stanovnika – gustina naseljenosti i osnovne strukture stanovništva, osnovna regionalna podjela (za kontinente koji se regionalno dijele – znati pobrojati i prepoznati na karti), glavni gradovi najznačajnijih zemalja svijeta

NASTAVNE TEME (Nastavne jedinice) – 9. razred / 1 sat sedmično

19. UVODNI DIO (Ime, historijski/povijesni razvoj i društveno uređenje Bosne i Hercegovine; Geografski položaj, granice i veličina Bosne i Hercegovine)

- ime Bosna, ime Hercegovina, osnovni pregled historijskog/povijesnog razvoja BiH, društveno uređenje – entiteti, distrikt, kantoni i njihova sjedišta (znati pobrojati i prepoznati na karti), geografski položaj BiH – osnovna obilježja, granice – osnovni geografski pojmovi (planine, rijeke i jezera koji čine granicu), veličina – prostorni obuhvat BiH

20. PRIRODNE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE (Reljef Bosne i Hercegovine – reljefne cjeline; Klima Bosne i Hercegovine; Vode Bosne i Hercegovine – rijeke, jezera i more)

- reljefne cjeline – osnovna podjela na reljefne cjeline (najpoznatije nizije i polja, planine, visoravni, krška polja)- prepoznati na karti, klima – osnovni klimatski tipovi i njihove osnovne karakteristike (prepoznati na karti), vode - najduže i najznačajnije rijeke - slivovi kojima pripadaju (prepoznati na karti), najveća prirodna i vještačka jezera (prepoznati na karti), najveće močvare (prepoznati na karti), izlaz na more – objasniti osnovne karakteristike i prepoznati na karti

21. DRUŠTVENE ODLIKE BOSNE I HERCEGOVINE (Stanovništvo i naselja Bosne i Hercegovine; Turizam BiH)

- stanovništvo – broj stanovnika, gustina naseljenosti, strukture stanovništva, naselja- veća naselja BiH i njihova funkcija (znati pobrojati i prepoznati na karti), vrste turizma u BiH i najvažnija turistička odredišta

22. REGIJE BOSNE I HERCEGOVINE (Regije BiH – osnovna podjela i njihovi glavni nodalno-funkcionalni centri)

- regije BiH- osnovna podjela na četiri regije (znati pobrojati i prepoznati na karti) i glavni nodalno-funkcionalni centri/naselja u istim (znati prepoznati na karti)

5. PRIMJER PITANJA PO TEMATSKIM CJELINAMA

Napomena:

- Broj ispred primjera pitanja odgovara broju koji je naveden ispred nastavne teme (jedinica) u prethodnom poglavlju.
- Tačni/Točni odgovori prikazani su *italic (kosim)* slovima, boldirani i podvučeni.
- Primjeri pitanja iz ovog Vodiča su isključivo za vježbanje i pripremanje i isti neće biti na polaganju Eksterne mature.

U sljedećim zadacima samo je jedan odgovor tačan/točan. Zaokruži ili podvući tačan/točan odgovor.

1. Fizička geografija ne proučava:

a) reljef

b) stanovništvo

c) vode

d) klimu

2. Najveća planeta u Sunčevom sistemu je:

a) Venera

b) Mars

c) Jupiter

d) Saturn

2. U sljedećem zadatku svakom pojmu u lijevoj koloni možete pridružiti samo jedan pojam iz desne kolone. Na linijama treba uz broj koji označava pojam u lijevoj koloni upisati slovo tačnog/točnog odgovora iz desne kolone. Pazite, dva odgovora na desnoj strani su višak!

Povežite:

1. Jupiter	A) najudaljenija planeta
2. Neptun	B) najveća planeta
	C) planeta sa biosferom
	D) planeta sa prstenom

1) **B**

2) **A**

2. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajući pojam.

Naša galaksija (galaktika) naziva se **Mliječni put** ili **Kumova slama**.

3. Na datoj karti:

- a) Slovom A označi gdje se sijeku početni meridijan/podnevak Grinvič i ekvator.
- b) Slovom B označi najmanji kontinent na svijetu.

3. Pažljivo pročitajte navedene tvrdnje i odredite da li su tačne/točne (T) ili nisu (N). Zaokruži (T) ako misliš da je tvrdnja tačna/točna, odnosno (N) ako misliš da je tvrdnja netačna/netočna.

- a) Početna ili nulta paralela/uporednik naziva se Grinvič. T N
- b) Sva mjesta na istoj paraleli/uporedniku imaju istu geografsku dužinu. T N
- a) Nadmorska visina predstavlja udaljenost nekog mjesta od mora. T N
- b) U Sarajevu će podne biti prije nego u Moskvi. T N

4a. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajući pojam.

Zemlja se neprestano kreće oko svoje zamišljene osovine i oko Sunca.

4b. U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan/točan. Zaokruži ili podvuci tačan/točan odgovor.

Godišnje doba jesen kalendarski započinje:

- a) 21.09.
b) 22.09.
c) 21.10.

d) 23.09.

4b. U sljedećem zadatku na crtu upiši odgovarajući pojam.

Koliko je sati po mjesnom vremenu (vremenu meridijana/podnevka) kada se Sunce nalazi okomito nad tim meridijanom/podnevkom? **12** sati.

5. U sljedećem zadatku dva odgovora su tačna/točna. Zaokruži ili podvuci tačne/točne odgovore.

Postoje dvije osnovne vrste razmjere (mjerila):

a) grafički razmjer (razmjernik)

b) geografski razmjer

c) broičani (numerički) razmjer

d) fizički razmjer

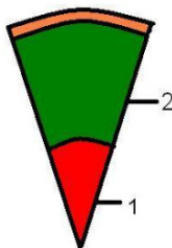
6. U sljedećem zadatku svakom pojmu u lijevoj koloni možete pridružiti samo jedan pojam iz desne kolone. Na linijama treba uz broj koji označava pojam u lijevoj koloni upisati slovo tačnog/točnog odgovora iz desne kolone. Pazite, dva odgovora na desnoj strani su višak!

1. Magmatske/Vulkanske stijene	A) krečnjak
2. Sedimentne/Taložne stijene	B) mermer
	C) granit
	D) škriljci
- 1) C
2) A

6. Na crtežu su prikazani osnovni dijelovi unutrašnje/unutarnje građe Zemlje. Na crtu uz pripadajući broj upišite naziv tog dijela.

1. jezgro (jezgra)

2. plašt (mantija)

7. U sljedećim zadacima na crte upiši odgovarajući pojam.

Najrasprostranjeniji gasovi u atmosferi su azot (dušik) (78%) i kisik (kiseonik, oksigen) (21%).

8. U sljedećem zadatku svakom pojmu u lijevoj koloni možete pridružiti samo jedan pojam iz desne kolone. Na linijama treba uz broj koji označava pojam u lijevoj koloni upisati slovo tačnog/točnog odgovora iz desne kolone. Pazite, dva odgovora na desnoj strani su višak!

1. Jadransko more	A) međukontinentalno (sredozemno) more
2. Ohotsko more	B) rubno (ivično) more
	C) unutrašnje (unutarnje) more
	D) međuotočno (međuostrvsko) more

- 1) C
2) B

9. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajući pojam.

Guste četinarske (zimzelene, crnogorične) šume na sjeveru Evrope/Europe, Azije i Sjeverne Amerike nazivamo tajge.

10. Mestici su mješanci bijele (evropeidne) i žute (mongoloidne) rase.

11. Stalno naseljena područja zovu se ekumena, a nenaseljena anekumena.

11. U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan/točan. Zaokruži ili podvuci tačan/točan odgovor.

Saobraćaj je djelatnost:

- a) sekundarnog sektora
b) tercijarnog sektora
c) primarnog sektora
d) kvartarnog sektora

12. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajuće pojmove.

Sjedište Evropske/Europske unije je grad Brisel u državi Belgiji.

12. Koja je od navedenih država članica Evropske/Europske unije? Zaokruži ili podvuci tačan/točan odgovor.

- a) Austrija**
b) Norveška
c) Švicarska/Švajcarska
d) Ukrajina

12. U slijepoj karti su upisana slova koja odgovaraju nazivu poluotoka/poluostrva. Potrebno je na prazne crte pored slova napisati nazive poluotoka/poluostrva u skladu sa slovima na slijepoj karti Evrope/Europe!

- A Skandinavski poluotok/poluostrvo
B Pirinejski (Iberski) poluotok/poluostrvo

13. U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan/točan. Zaokruži ili podvuci tačan/točan odgovor. Od ponuđenih rijeka u Jugoistočnoj Evropi samo jedna pripada slivu Crnog mora:

- a) Neretva
- b) Vardar
- c) Dunav**
- d) Marica

14. Koje od navedenih država pripadaju regiji Sjeverna Evropa? Zaokruži ili podvuci dva tačna/točna odgovora.

- a) Estonija**
- b) Moldavija/Moldova
- c) Slovenija
- d) Danska**

14. U slijepoj karti je upisano slovo koje odgovara nazivu jedne evropske/europske države. Potrebno je na praznu crtu pored slova napisati naziv ove evropske/europske države kao i regiji kojoj pripada.

A - država **Francuska** pripada regiji **Zapadna** Evropa/Europa

15. U sljedećem zadatku na crtu upiši odgovarajući pojam.

Azija je površinom **najveći (najprostraniji)** kontinent na svijetu.

15. U slijepoj karti su upisana slova koja odgovaraju nazivu dva poznata azijska jezera. Potrebno je na prazne crte pored slova napisati nazive jezera u skladu sa slovima na slijepoj karti Azije!

A Kaspijsko jezero

B Aralsko jezero

16. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajući pojam.

Osnovna podjela afričkog negroidnog (crnog) stanovništva je na Sudanske crnce i Bantu crnce.

17. Na datoj karti:

a) Slovom A označena je država Brazil

b) Slovom B označen je glavni grad ove države Brazilija

17. U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan/točan. Zaokruži ili podvuci tačan/točan odgovor.

Od ponuđenih opcija samo jedan dio ne čini osnovnu podjelu američkog kontinenta:

a) Sjeverna Amerika

b) Srednja/Centralna Amerika

c) Zapadna Amerika

d) Južna Amerika

18. Pažljivo pročitajte navedene tvrdnje i odredite da li su tačne/točne (T) ili nisu (N). Zaokruži (T) ako misliš da je tvrdnja tačna/točna, odnosno (N) ako misliš da je tvrdnja netačna/netočna.

- a) Australija sa Okeanijom površinski predstavlja najmanji kontinent na Zemlji.
b) Od svih kontinenata Australija sa Okeanijom ima najmanje endemičnih vrsta biljaka i životinja.

T
T

N
 N

19. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajuće pojmove.

Naziv Hercegovina potiče od titule herceg (hercoq) koju je nosio Stjepan Vukčić Kosača.

19. U sljedećem zadatku na crte upiši odgovarajuće pojmove.

Bosna i Hercegovina najdužu granicu ima sa Hrvatskom a najkraću sa Crnom Gorom.

19. Na datoj karti:

- a) Slovom A označen je Zeničko-dobojski kanton
b) Slovom B označen je Hercegovačko-neretvanski kanton

20. U sljedećem zadatku svakom pojmu u lijevoj koloni možete pridružiti samo jedan pojam iz desne kolone. Na linijama treba uz broj koji označava pojam u lijevoj koloni upisati slovo tačnog/točnog odgovora iz desne kolone. Pazite, dva odgovora na desnoj strani su višak!

1. Sarajevsko-zenička kotlina	A) Drina
2. Skopaljska kotlina	B) Bosna
	C) Una
	D) Vrbas

- 1) B
2) D

20. Pažljivo pročitajte navedene tvrdnje i odredite da li su tačne/točne (T) ili nisu (N). Zaokruži (T) ako misliš da je tvrdnja tačna/točna, odnosno (N) ako misliš da je tvrdnja netačna/netočna.

- a) Najveće vještačko jezero u Bosni i Hercegovini je Buško jezero.
b) Najrasprostranjeniji klimatski tip u Bosni i Hercegovini je jadranski tip klime.

T N

T N

21. U sljedećem zadatku samo je jedan odgovor tačan/točan. Zaokruži ili podvuci tačan/točan odgovor.

Prema popisu stanovništva iz 1991. godine (redoslijedom od većeg ka manjem) dva najmnogoljudnija grada u Bosni i Hercegovini su (pazi na redosljed):

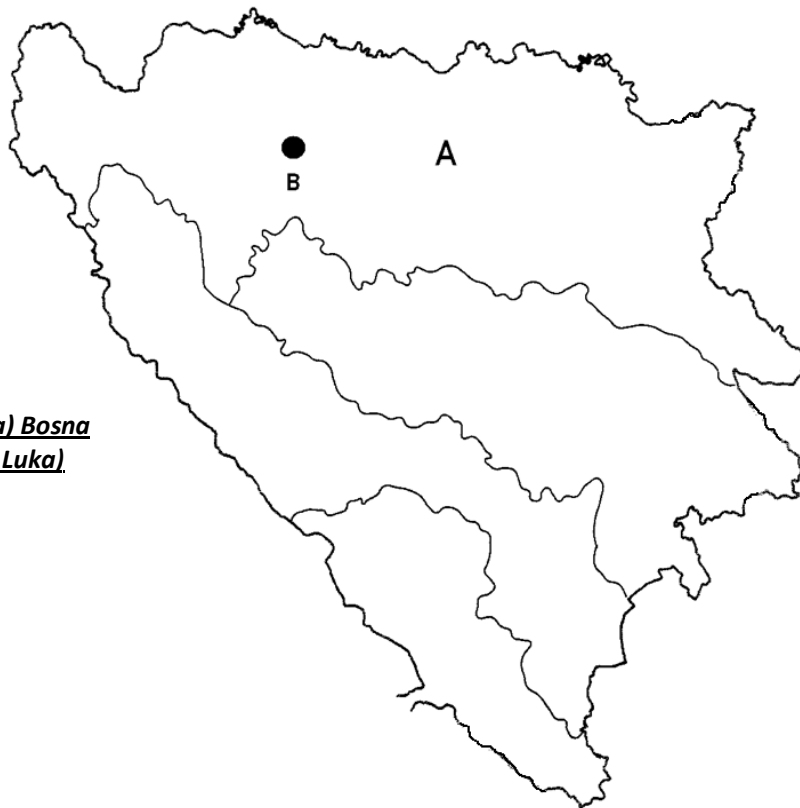
a) Sarajevo i Mostar

b) Sarajevo i Banjaluka

c) Sarajevo i Tuzla

d) Sarajevo i Zenica

22. U slijepoj karti su upisana slova koja odgovaraju nazivu jedne od bosanskohercegovačkih regija i njenog najvećeg nodalno-funkcionalnog centra/grada. Potrebno je na prazne crte pored slova napisati naziv regije i naziv centra/grada!

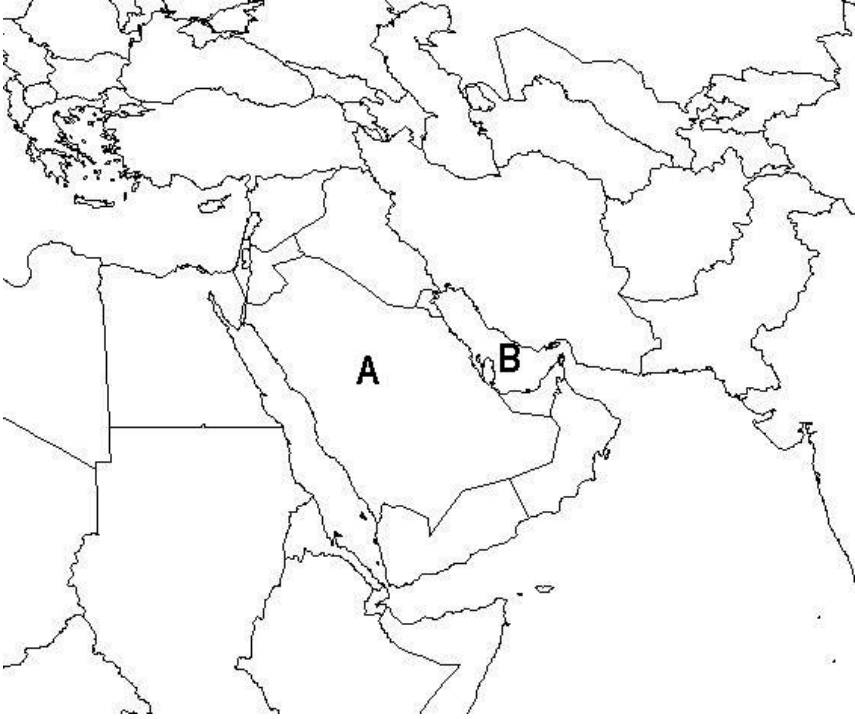

A regija - **Sjeverna (Peripanonska) Bosna**

B centar/grad - **Banjaluka (Banja Luka)**

6. PRIMJER URAĐENOG TESTA

Pitanja	Maksim. broj bodova	Ostvar. broj bodova								
<p>1. U sljedećem zadatku svakom pojmu u lijevoj koloni možete pridružiti samo jedan pojam iz desne kolone. Na linijama treba uz broj koji označava pojam u lijevoj koloni upisati slovo tačnog/točnog odgovora iz desne kolone. Pazite, dva odgovora na desnoj strani su višak!</p> <p>Povežite:</p> <table border="0"> <tr> <td>1. Mjesec</td> <td>A) zvijezda</td> </tr> <tr> <td>2. Sunce</td> <td>B) kometa</td> </tr> <tr> <td></td> <td>C) planeta</td> </tr> <tr> <td></td> <td>D) prirodni satelit</td> </tr> </table> <p>1) <u>D</u> 2) <u>A</u></p>	1. Mjesec	A) zvijezda	2. Sunce	B) kometa		C) planeta		D) prirodni satelit	2x0,50	
1. Mjesec	A) zvijezda									
2. Sunce	B) kometa									
	C) planeta									
	D) prirodni satelit									
<p>2. Geografska širina može biti (zaokruži dva tačna/točna odgovora):</p> <p>A) istočna B) <u>sjeverna</u> C) zapadna D) <u>južna</u> E) ništa od navedenog</p>	2x0,50									
<p>3. Na linije uz objašnjenja upiši nazive mješanaca rasa.</p> <p>A) Mješanci žute (mongoloidne) i bijele (evropeidne) rase - <u>mestici</u> B) Mješanci bijele (evropeidne) i crne (negroidne) rase - <u>mulati</u></p>	2x0,50									
<p>4. Na prazne crte upiši odgovarajuće pojmove.</p> <p>Dvije najduže evropske/evropske rijeke su <u>Volga</u> i <u>Dunav</u>.</p>	2x0,50									
<p>5. U slijepoj karti su upisana slova koja odgovaraju nazivu dva najveća otoka/ostrva Evrope/Europe. Potrebno je na prazne crte pored slova napisati nazive otoka/ostrva u skladu sa slovima na slijepoj karti Evrope/Europe!</p> <p>A otok/ostrvo - <u>Velika Britanija</u> B otok/ostrvo - <u>Island</u></p>	2x0,50									

Pitanja	Maksim. broj bodova	Ostvar. broj bodova
<p>6. Preko koja dva od navedenih kontinenata prolazi početni meridijan/podnevak?</p> <p>A) Azja B) <u>Afrika</u> C) Južna Amerika D) <u>Antartika</u> E) Australija</p>	2x0,50	
<p>7. U slijepoj karti su upisana slova koja odgovaraju nazivima najvećeg azijskog poluotoka/poluostrva i azijskog zaljeva/zaliva koji je bogat nalazištima nafte i plina. Potrebno je na prazne crte pored slova napisati nazive poluotoka/poluostrva i zaljeva/zaliva u skladu sa slovima na slijepoj karti Jugozapadne Azije!</p> <p>A <u>Arabijski</u> poluotok/poluostrvo B <u>Arapsko-perzijski</u> zaljev/zaliv</p>	2x0,50	
<p>8. U sljedećem zadatku na crtu upiši odgovarajući pojam. Najveća kotlina u Bosni i Hercegovini je <u>Sarajevsko-zenička</u> kotlina.</p>	1x1	

Pitanja	Maksim. broj bodova	Ostvar. broj bodova
<p>9. Na datoj karti:</p> <p>a) Slovom A označen je Kanton <u>Sarajevo</u></p> <p>b) Slovom B označeno je sjedište ovog kantona, grad <u>Sarajevo</u>.</p> 	2x0,50	
<p>10. U sljedećem zadatku na crtu upiši odgovarajući pojam.</p> <p>Bosna i Hercegovina jedini izlaz na Jadransko more ima preko malog primorskog mjesta <u>Neum</u> i poluotoka/poluostrva <u>Klek</u>.</p>	2x0,50	

7. LITERATURA

Za ispit se učenici pripremaju prema posebnim ciljevima predmeta (obrazovnim ishodima) navedenim u ovom Vodiču, a koji su usklađeni s Nastavnim planom i programom iz geografije/zemljopisa. U pripremi učenici mogu koristiti odobrene udžbenike iz geografije/zemljopisa i geografske atlase.

Nastavni planovi i programi:

Nastavni plan i program za devetogodišnje obrazovanje F BiH

Nastavni plan i program za devetogodišnje obrazovanje KS

Udžbenici :

1. Džafić, D. i Sulejmanović A.: Geografija za sedmi razred, Vrijeme, Zenica, NAM, Tuzla, 2010.
 2. Hodžić, T.: Geografija za sedmi razred, Bosanska riječ, Sarajevo, Dječija knjiga, Sarajevo, 2010.
 3. Jahić, H.: Geografija za osmi razred, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2011.
 4. Kulašin, E.: Geografija za osmi razred, Bosanska knjiga, Sarajevo, 2011.
 5. Kulašin, E.: Geografija za sedmi razred, Bosanska knjiga, Sarajevo, 2010.
 6. Kulašin, E.: Geografija za šesti razred, Bosanska knjiga, Sarajevo, 2009.
 7. Kulenović, S. i Džafić, D.: Geografija za deveti razred, Vrijeme, Zenica, NAM, Tuzla, 2012.
 8. Kulenović, S. i Džafić, D.: Geografija za osmi razred, Vrijeme, Zenica, NAM, Tuzla, 2011.
 9. Pobrić, A.: Geografija za sedmi razred, Bosanska riječ, Sarajevo, Dječija knjiga, Sarajevo, 2010.
 10. Spahić, M. i Jahić, H.: Geografija za sedmi razred, Sarajevo Publishing, Sarajevo, 2010.
 11. Tumbul, I. i Hadžić, N.: Geografija za sedmi razred, Svjetlost, Sarajevo, 2010.
 12. Tumbul, I. i Hadžić, N.: Geografija za šesti razred, Svjetlost, Sarajevo, 2009.
 13. Župančić, G. i Pobrić, A.: Geografija za šesti razred, Dječija knjiga, Bosanska riječ, Sarajevo, 2009.
 14. Župančić, G.: Geografija za osmi razred, Dječija knjiga, Bosanska riječ, Sarajevo, 2011.
 15. Župančić, G.: Geografija za sedmi razred, Dječija knjiga, Bosanska riječ, Sarajevo, 2010.
- Atlas svijeta za osnovne i srednje škole, Sejtarija, Sarajevo, 1998.
- Školski geografski atlas za osnovnu i srednju školu, Svjetlost, Sarajevo, 2008.

8. ISPRAVKA KATALOGA ZA ŠKOLSKU 2014/2015. GODINU

Strana 23.

7. Kulenović, S. i Džafić, D.: Geografija za deveti razred, Vrijeme, Zenica, NAM, Tuzla, 2012.

(Briše se zbog toga što nije odobren u školskoj 2014/2015.)

Novi udžbenik je:

Župančić, G.: Geografija za 9. razred osnovne škole, Nova Dječija knjiga, Sarajevo, 2015.